

GÉCZINÉ LASKAI JUDIT

A tankönyv lehetséges funkciói a gyakorlathangsúlyos tantárgyakban és a tanulási folyamatokban

Életszerű helyzetek bemutatására vállalkozik (többek között) a hon- és népismeret „gyakorlathangsúlyos” tantárgy, mely tárgy tankönyveinek elemzése során azt következtetést vontam le, hogy a tananyag elsajátításában a tankönyvek kizárólagos használata nem áll a cselekedtetés, a gyakorlat, az alkotóképesség fejlesztésének szolgálatában.

Szükség van a tankönyvek megújítására, hogy azok több segítséget, ösztönzést adjanak – alkalmazó tanárnak és tanulónak is – a tanulásorientált oktatásra, a tanultak gyakorlati alkalmazására, a gyakorlat (hagyományozódás) közben szerzett tapasztalatok, tudások tanulásként való felfogására.

Azoknak a változásoknak, -melyek a tanulásról, tanításról az eltelt évszázad komplex tudományos eredményei alapján hangsúlyossá válnak az iskolákban- lényegük, hogy a tanulásközpontú gyakorlat mindinkább a tanulóközpontú gyakorlatra állt át. E két utóbbi alapfelfogás a tanítás, egyben a tanítási folyamatokat reflektáló didaktikai tudományok történetén végigvonult, számtalan irányzatot és variánst szülve és permanens, mai napig is tartó vitákat gerjesztett.[1] A modern, posztmodern didaktika képviselői a kutatások eredményeinek tükrében változatlanul fontosnak tartják, hogy a korábbi évtizedek, évszázadok un. normatív didaktikáját inkább az empirikus irányzat váltsa fel.[2] (Lásd **1.ábra**: Didaktikai alapfelfogások[3])

Didaktikai alapfelfogások		
	normatív felfogás	empirikus felfogás
alapja:	a nevelési célmeghatározások (értékek)	a gyakorlati tapasztalatok
jellemzői:	elméletközpontúság, a gyakorlatba nehezen vihető át, hosszabb időszakokra érvényes stabilitás tanításközpontúság	pszichológiai alapok vitára szánt kísérleti módszerek szűkebb területeken érvényesül tanulásközpontúság

A pedagógiai fejlesztések három területét emelném ki, amelyek a változtatás részei;

- (1) A tanulást és a tanulót a központba állító tervezés, fejlesztés és értékelés. A korábbi normatív felfogáshoz képest a hangsúly a szervezésen, támogatáson, a változatos tanítási módszereken van.
- (2) A közös gondolkodás, a gondolkodtatást segítő tanári tevékenység. A konstruktivista felfogás szerint a tanulás alapja az értelmező rendszer, a már birtokolt, vagyis az előzetes tudás, amely a tanulás során egyre részletesebbé, kidolgozottabbá, végül tudásrendszeré válik. A tanulás tehát egy értelmezési folyamat eredménye, melynek során a tanuló a különböző tudáselemeket nem asszimilálja (mint a magolva tanulásnál), hanem meglévő tudásrendszeréhez viszonyítja.[4]
- (3) Az alkotóképesség fejlesztésének alapja a gyerekek eredendő kreativitása.

Heidi Hayes Jacobs, amerikai tantervi szakember szerint ez a három kiemelt fejlesztendő terület, melyek között szoros összefüggés van.[5]

A tanulás- és tanuló-centrikus folyamatok hatékonysága a kreativitástól és innovációtól, a kritikus gondolkodástól és problémamegoldástól, a tanulói kommunikációtól és az együttműködéstől függ.[6]

De melyek azok a területek, ahol a tanulók a rajzolás, a zene, a mozgás és tánc segítségével egyidejűleg tanulnak, gondolkodnak, alkotnak, teret adva az önkibontakozás, önkifejezés fontosságának?

A technika, ének-zene, rajz, hon- és népismeret, tánc- és dráma tantárgyakban, a „*gyakorlathangsúlyos*”[7] tantárgyak óráin megjelenik a NAT-ba rendezett esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség.[8]

Tanulmányomban a hon- és népismeret tanítása során használatos tankönyvek elemzésén keresztül arra keresem a választ, hogy a tankönyveknek[9] milyen minőségű a szerepük, ill. azokban mely tankönyvi funkciók valósulnak meg? A hon- és népismeret tantárgy komplex módon tartalmazza az esztétikai megismerés- és elképzelések, élmények és érzések kreatív kifejezésének lehetőségét, a tradicionális művészetek nyelvein [...] ideértve különösen az irodalmat, a zenét, a táncot, a drámát, a bábjátékot, a vizuális művészeteket, a tárgyak, épületek, terek kultúráját, a modern művészeti kifejezőeszközöket, a fotót és a mozgóképet.

Napjainkban a tankönyv a legfontosabb taneszköz, de az oktatásban betöltött vezető szerepe (a nyomtatott-, audiovizuális- és interaktív eszközök, szoftverek meg-

jelenésével és elterjedésével) csökkent. A tananyag–orientált tanításról fokozatosan áthelyeződik a hangsúly a tanulóorientált oktatásra, amely módosítja a tankönyv pozícióját is.

Ez a szemléletváltás tükröződik napjainkban a tankönyvekről vallott felfogásunkban is; a tankönyvek pedagógiai korszerűsítésének legfontosabb és legösszetettebb aktuális feladata a tanulásközpontú oktatás igényeihez való alkalmazkodás lett.

A koncepció szempontjai egyben a tankönyvelméleti kutató munka alapelvei is;

- (1) A tudományosság elve.
- (2) A gyakorlatorientáltság, azaz az oktatás középpontjában a mindennapi valóság kell, hogy szerepeljen.
- (3) Az interdiszciplináris kompetencia, melynek alapja a korábbi két feltétel, azaz a konkrét szaktudományok (történelem, földrajz, kémia, matematika stb.) mellett a neveléstudományi, szakdidaktikai és pedagógiai gyakorlati ismeretek is szükségesek.
- (4) Multidimenzionális metodológiai kompetencia, amely a hagyományos (történeti-deszkriptív) módszerek mellett társadalomtudományi kutatási módszereket (kvantitatív, kvalitatív elemzés) is alkalmaz.[10]

A tanulásközpontú oktatási szemléletet, a tankönyvi funkciók mibenlétét, három tankönyv-értékeléssorban kerestem.

A tankönyvre jellemző speciális strukturális elemeket központba állító ún. statikus értékelés a tankönyvet egy meghatározott funkciójú speciális szövegfajtként definiálja.

Kritériumai alapvetően a tankönyvek formai és tartalmi összetevőire koncentrálnak, alapvetése, hogy azok megfelelnek-e a követelményeknek. (Lásd. **2. ábra**: Statikus értékelés[11])

A tankönyv strukturális komponensei						
Szövegek			Szövegen kívüli komponensek			
alapszöveg:	kiegészítő szöveg:	magyarázó szöveg:	apparátus az elsajátítás megszervezéséhez:	illusztrációk:	tájékoztató eszközök:	tanulói munkák
műfajilag megfelel a tanári előadás-módnak	olvasmányok, források, összefoglalások	szaktárgyakra utaló bevezetés, lábjegyzetek, magyarázatok	kérdések, feladatok	képek, grafikonok, térképek, vázlatok és pl. a munkafüzetek üres helyei	tartalomjegyzék, mutatók, glosszárriumok címsorok, jelzőszimbólumok	

Egy másik értékelési mód, az ún. dinamikus szemléletet, mely során a tankönyvi funkciókból vezetik le a minőség kritériumait. Lényege, hogy az egyes tankönyvi szempontok megvalósulásában szerepet játszó funkciók kijelölése után a strukturális elemeket és minőségi jellemzőket sorakoztatja fel. [12] (Lásd **3. ábra**: Dinamikus értékelés)

Funkciók	A minőség összetevői és kritériumai
Motiválás (stimulálás)	Illusztráltság, Érdekesség, Problémák bemutatása, Gondolkodásra ösztönző egyéb megoldások
Ismeretátadás (reprezentáció, transzformáció, információ)	Érthetőség Életszerűség Tudományos pontosság
Rendszerezés	Strukturáltság
Koordinálás (kapcsolatok szervezése)	A többi tankönyvekkel való összehangoltság
Differenciálás (racionalizálás)	Szintezett anyag
Tanulásmódszertan (vezérlés, folyamatirányítás)	A tanórai és az otthoni tanulás folyamatát orientáló eszközök
Tanulási stratégiák tanítása	Az ismeretek alkalmazását gyakoroltató, ill. összefoglaló kérdések és feladatok
Önértékelés (ellenőrzés) segítése	Az ismeretek alkalmazását gyakoroltató, ill. összefoglaló kérdések és feladatok
Értékekre nevelés (személyiségfejlesztés)	Érzelmi hatást keltő eszközök

A tankönyv funkcióiról készült fenti két táblázat alapvetően inkább arra a kérdésre válaszoltak, hogy milyen feladatokat tölt be a tankönyv a tanításban.

A tanításközpontú felfogást felváltó tanulásközpontú megközelítés központjában inkább az az elv áll, hogy a tankönyv az intellektuális elgondolások közvetítő közege.[13]

M. Chambliss és R. C. Calfee a tankönyveknek kulcsszerepet szán abban, hogy a pedagógusok más módszerekkel, kezdetektől a lényeges összefüggésekre koncentrálnak, melyekre többször is visszatérnek, így a korábbiaknál hatékonyabban tudják a tanulók értelmét, gondolkodásmódját fejleszteni. A szerzők szerint egy tankönyv hatékony eszközzé csak abban az esetben tud válni, ha következetesen érvényesülnek a tartalom kialakítására, a leckék szövegezésére vagy az illusztrációkra vonatkozó tervezési alapelvek.

A tankönyvíróknak következetesen, ugyanazon tervezési szabályoknak megfelelően kell elkészíteniük a tankönyvsorozat egészét, a sorozat egyes tankönyveit, a tankönyvek egyes témaköreit és leckéit is. A legfőbb tervezési alapelvek az érthetőség, a lényegyet megragadó tananyagtervezés, a tanulóközpontú oktatás, melyeket folyamatukban kell megvalósítani.

Az alábbi táblázat e tankönyvtervezési alapelveket, azok tulajdonságait, alkotórészeit és a kapcsolódás eszközeit szemlélteti. (Lásd **4. ábra**: A tanulóközpontú oktatás alapelvei)

	Tulajdonságok	Alkotóelemek	Kapcsolódási eszközök
Érthetőség	ismerős, érdekes tartalom, koherens struktúra	szavak, mondatok, bekezdések, szövegek	funkcionális eszközök, retorikai sémák
Tervszerűség	szakértői szemüveg, modellek, alapelvek	ismeretek, képességek, attitűdök	szekvencia, leírás
Tanulásiirányítás	tanulóközpontúság, érdeklődő közönség, konstruktivizmus, ráközelítés	kapcsolódás, szerveződés, reflektálás, kiterjesztés	rugalmasság
Folyamat	érthetőség irányadó tervszerűség tanulóközpontú irányítás	szavak, mondatok, bekezdések, szövegek ismeretek, képességek, attitűdök kapcsolódás, szerveződés, reflektálás, kiterjesztés	retorikai sémák, funkcionális eszközök szekvencia, leírás rugalmasság

A tankönyvi szövegek egyidejűleg háromféle szempontból is gondot jelenthetnek a tanulónak; ismeretlen és nem túl érdekes tartalom, amelyet ráadásul olyan strukturális sémák alkalmazásával mutat be a szerző, amelyeket a tanulók nem ismernek.

Tehát az érthetőség érdekében minden új ismeretanyagot úgy kell megjeleníteni, hogy az minél több kapcsolódási pontot mutasson a tanulók már meglévő tudásával; szókinccsükkel, személyes tapasztalataikkal, korábbi ismereteikkel, magyarázó modelljeikkel. Ezek a közös pontok biztosítanak jó kiinduló alapot az új ismeretek megtanulásához. Fontos, hogy a megtanulandó kompetencia ne csak ismerős, hanem érdekes is legyen a tanuló számára. Az érdeklődés felkeltését a szemléletes előadásmód, a tanulókhoz illő témaválasztás, a tankönyvben található látványos illusztrációk és a gondolkodásra ösztönző feladatok egyaránt jól szolgálhatják. Az érthetőség harmadik feltétele a strukturáltság. A tematika logikus elrendezése e tekintetben ugyanolyan fontos, mint a lecke tartalmának strukturált megfogalmazása.

Tanácsos, hogy a szerző pl. bevezető, sematikus ábra, gondolattérkép, összefoglaló vázlat segítségével meghatározza azokat a rendezőelveket, amelyek szerint az információk bemutatásra kerültek így a fogalmi rendszer, ok-okozati összefüggések, hasonlóságok és különbségek, érvek és ellenérvek. A szövegeket strukturáló logikai sémák tudatosítása azért célszerű, mert a természettudományi és a társadalomtudományi magyarázatok nehezebb olvasási stratégiákat igényelnek, mint amilyenek a tanulókra általában jellemzők.

A szerzőpáros tervezési alapelként azt a követelményt is megfogalmazza, hogy a tankönyv tartalmának az adott műveltség -vagy tudományterület legadapтивabb elméleteinek és fogalmainak elsajátítására kell összpontosítania Chambliss

és Calfee szerint az intézményesített oktatás célja, hogy felkészítse a tanulókat arra, hogy a mindennapi tapasztalattól eltérő, más értelmezési modellek mintájára képesek legyenek látni a világot, azaz a „szakértők szemüvegén” keresztül nézve a jelenségek végtelen sokaságát rendszerként ragadhassák meg, s ezáltal az új információk és jelenségek értelmezését szolgáló adaptív tudáshoz jussanak. A siker elérése érdekében szigorúan meg kell válogatni, hogy mely teóriák, fogalmak és alapelvek kerüljenek be a tankönyvekbe, mert ezek csak akkor lesznek a tanulók hasznára, ha elég idő jut a megértésükre. Az „ideális tanterv” –a szerző szerint– nem feladatokkal és témakörökkel kezdődik, hanem koncepcionális fogalmakkal. Kevés dolgot tanítsunk, de azt alaposan! A tankönyvek készítésénél minden adandó alkalmat ki kell használni a kiválasztott teóriák, fogalmak és alapelvek felidézésére és alkalmazására, és gyakori alkalmat kell teremteni a korábban megismert értelmezési keretek használatára, az új információk és jelenségek befogadásához, így a diákok problémáihoz, a tanulók közötti vitákhoz, a tanultakhoz kapcsolódó aktualitásokhoz.

A tankönyvkészítést meghatározó alapelv a „tanuló-központú oktatás” is, amely szervesen összekapcsolódik az „érthetőség” és a „lényegyet megragadó tananyagtervezés” megközelítésekkel. A tanuló-központú oktatás kapcsolatokat teremt a tanuló tudásával, jól érthető és könnyen felidézhető struktúrákba rendezi az új tartalmakat, lehetőséget biztosít a diákoknak az önálló reflektálásra és alkalmat ad a tanultak kiterjesztésére, új kontextusokban való alkalmazására is. Az alapelv iskolai érvényesülése szempontjából lényeges, hogy a tanár mindig rugalmasan alkalmazkodjon a tanulók aktuális tudásához, spontán reakcióihoz, s a tanórán kialakuló egyedi szituációkhoz pl.: a diákok által megfogalmazott problémákhoz; a tanulók közötti vitákhoz; a tanultakhoz kapcsolódó aktualitásokhoz.

A jó tankönyvnek meghatározó szerepe van abban, hogy a tanár a „tanuló-központú oktatás” alkalmazása érdekében el merjen szakadni a korábbi sémáktól.

A „hagyományos tankönyv” egy adott leckében bemutatta a tananyagot, a leckék végén néhány ellenőrző kérdés szerepelt, a tanuló pedig néhány elolvasás után felmondhatta az anyagot.

A mai tankönyvek belső szerkezete, a tanulásra vonatkozó javaslatai, a bennük található ismeretforrások és feladatok hatékony tanulási stratégiákat és tanulási technikákat kell, hogy közvetítsenek!

A tanulás konstruktív tanulói tevékenységként történő értelmezése új kérdéseket vetett fel a tankönyvekkel kapcsolatban. Miként hat a tankönyv arra, amit a tanuló a világról gondol és abból megért? Miként hat arra, ahogy a diák gon-

dolgozik és ahogy tanul? Hogyan lehet hangsúlyosabbá tenni a tankönyv szerepét a gondolkodás fejlődése és a tanulási stratégiák, tanulási módszerek elsajátítása terén?

A tanulási folyamat eredményességét leginkább az határozza meg, hogy mi játszódik le a tanulóban miközben tanítják és tanul. A folyamat irányítása elsősorban a tanárok kezében van, de a szülők, a kortársak, a mindennapi környezet és a média is hatással lehet a tanulásra. Ahhoz, hogy a tankönyvek pozitív módon befolyásolhassák a tanulást, készítőknek életszerű szituációkat kell maguk elé képzelniük.

Az ilyen életszerű helyzetek bemutatására vállalkozik (többek között) a hon- és népismeret modul/tantárgy.[14]

A „*gyakorlathangsúlyos*” tárgy tananyagának elsajátítására hivatott tankönyvek[15] elemzése során az alábbi következtetéseket vontam le;

- a tankönyvek jól használhatók a tananyag közvetítésére (pl. tájegységek, helyi sajátosságok), fogalmak, szakkifejezések megismerésére, bár a fogalmi rendszer és szövegezés néha nehezen érthető és tanulható,
- közvetítik az értékrendszer-, a szocializáció- és a társadalom normáit, modellértékű népi kultúra-mintákat mutatnak be, megalapozzák a nemzeti önismeretet, egészséges nemzettudatot, harmonikus kapcsolatra törekednek a természettel (pl. évszakok és a gazdasági munkák kapcsolata, ünnepek és a hétköznapok ritmusa, a születés és halál rendje), magatartásmintákat mutatnak, szabálytudatot és közösségtudatot alakítanak ki,
- bár az esztétikai minőségeket elméletben megjelenítik (a szép tankönyv maga is esztétikai forrás), az illusztrációk alkalmazása nem elég tudatos és hatékony,
- segítenek az érzelmi, etikai nevelésben (tárgyak, emlékek megismerése, a múlt tisztelete, a hazához való kötődés erősítése, népi díszítőművészet, népköltészeti alkotások esztétikája, magas művészet és a népi kultúra egymásra hatása),
- összehasonlításokra készítetnek (pl.: a magyar népi kultúra és a nemzetiségek, a szomszéd, valamint a rokon népek közötti kulturális hasonlóságainak, különbségeinek megismerése, más nemzetiségek, népek kultúrájának megismerése),
- alkalmasak általánosítások, összefüggések megfogalmaztatására, ill. a tantárgyi integrációra (pl.: a néphagyományok alakulását befolyásoló az eltérő földrajzi környezet, a történeti fejlődés és a gazdasági tényezők kapcsolata),

- a könyvek nem támogatják eléggé a tanulói aktivitást és az értelmes tanulást; a tevékenységek kipróbálására (pl.: népi játékok, népdalok, néptánc, kézműves tevékenységek, gyűjtőmunka) felhívják a figyelmet, de önmagában ez nem kielégítő az ismeretek elsajátítására, begyakorlására,
- a tankönyvek egy része nincs összhangban az iskolai oktatással szembeni új elvárásokkal és a pedagógiai korszerűsítést célzó tartalmi és módszertani reformokkal, mert nem tükrözik a megváltozott igényeket, elavult tanítási és tanulási stratégiát közvetítenek, a tanulói nézőpont háttérbe szorul,
- élménykínálatuk általában elegendő a zenehallgatásra, filmre, forrásanyagok feldolgozására, (tájházak, múzeumok látogatására, a szülőföld felfedezésére), de a pedagógus gyakorlati közreműködése nélkül csupán kínálat és nem a megismerés élménye marad,
- a pozitív attitűdök és személyiségvonások kialakítása (pl.: népünk kulturális örökségének, hagyományai és nemzeti kultúránk értékei) egyéni és közösségi tevékenységek gyakorlása, harmonikus kapcsolat megteremtése (a természeti és a társadalmi környezettel) javarészt a cselekedtetéssel, beleéléssel, aktív, kreatív részvétellel, ítéletalkotással lehetséges, melyre az írott, ill. képi anyag kevésbé alkalmas,
- a tankönyvek, számos lehetőséget kínálnak különböző feladatok elvégzésére az órákon (pl.: kézművesség: szövés, fafaragás, kerámia készítés), de féltő, hogy az idő és a szakismeret hiánya miatt csorbát szenvednek a munkafolyamatok (amely nem is a tankönyv, hanem a pedagógus hibája!)

Tehát a hon- és népismeret tananyagának (mint ahogy a többi gyakorlat-centrikus tananyag) elsajátításában a tankönyvek kizárólagos használata nem a tanulás- és tanuló-centrikus tervezés, cselekedtetés, a gyakorlat, az alkotóképesség fejlesztésének szolgálatában áll. A „gyakorlathangsúlyos” tankönyveknek továbbra is van jövője, ha az aktuális feladatai megvalósulnak; [16] (Lásd 5. ábra: Tankönyvi funkciók)

A diszciplína szempontjából:	A nevelés szempontjából:
Lényeges tudás közvetítése.	Az érdeklődés és a motiváció fejlesztése.
A részdiszciplínák sajátos egyedi értékeinek	Fejlődés-lélektani megfeleléség.
Diszciplináris megértés.	A megismerés és a gondolkodás készségeinek és képességeinek fejlesztése.
A szakterületen belüli alkalmazás.	A tudás és a környezet kapcsolatának megteremtése.
Alacsony szintű, közeli transzfer.	Új, hétköznapi helyzetekben való alkalmazás képessége.
Alacsony szintű, közeli transzfer.	Jelentés-gazdag, személyes megértés.
	Személyesen megkonstruált tudás.
	Magas szintű, távoli transzfer.
	Átfogó szemléletmód, világkép kialakítása.
	Társadalmilag releváns tudás.

A tankönyvekkel kapcsolatban további két fontos kérdés merül fel; egyrészt, hogy az empirikus irányzat minőségi célkitűzései összhangba hozhatók-e a pedagógiai célokkal, másrészt, hogy a produktum, mint a pedagógiai innováció egyik fő jellemzője és eredője miként kerülhet túlsúlyba? De ez már egy újabb tanulmány témája...

Elképzelésem szerint az elemzett tankönyvek- és az eddigi kutatásaim alapján szükség lenne a „*gyakorlathangsúlyos*” tankönyvek koncepcionális szintű megújítására, hogy azok több segítséget adjanak a tanultak gyakorlati alkalmazására. A „*gyakorlatközpontú*” tankönyv ismérvei a következők:

- feladatai az elméleti ismeretek gyakorlati megvalósítását erősítik, azaz a használható tudásra törekszik,
- az iskolán kívül is konvertálható, praktikus ismereteket nyújt, melyeket minél több életszerű példán keresztül mutat be,
- a kompetencia-fejlesztést helyezi előtérbe,
- az új ismeretek megszerzéséhez, azok rendszerezéséhez, rögzítéséhez és a mindennapokban történő alkalmazásához szükséges képességeket fejleszti,
- a hagyományos, egyszerű technikai eszközök kezelésére és a korszerű technikák alkalmazására tanít,
- ismeretet, tapasztalatot és szemléletet ad,
- az irányított, de egyre önállóbb felfedeztetés, az élményeken alapuló oktatás az ismeretek differenciálódásán alapuló konstrukciós tanulást szorgalmazza,
- épít a tanuló előzetes tudására és tapasztalataira, ill. támaszkodik a tanulók spontán és irányított elképzeléseire, képzeteire és kreativitására,
- a tanuló megfigyeléseire, a természeti és az épített emberi környezetben szerzett élményeire alapoz,
- feltárja a tananyagban rejlő praktikus, gyakorlati jellegű lehetőségeket, amelyek segítik a tanulóknak a szűkebb és tágabb környezetben, a társadalomban és az emberi kapcsolatokban való eligazodását,
- igényli az információhordozók széleskörű használatát,
- alkalmazza a megfigyelés, szemléltetés, vizsgálódás, kutatás, terepséta, drámapedagógia, a didaktikai játék, a vita módszereket és más interaktív tevékenységeket,
- feladatai csak a szükséges mértékben kötődnek a frontális osztálymunkához, inkább az egyéni, önálló és a csoportos munkát, a kooperatív technikákat hangsúlyozza, alkalmas differenciált fejlesztésre és a tehetséggondozásra is,

- hangsúlyozza a saját élményeken alapuló ismeretszerzési módok fontosságát, motiválva a tanulókat a gyűjtőmunkára és az önként vállalt feladatokra,
- feladattípusai változatosak, kellően motiválják a tanulókat, kedvet ébresztenek bennük az önálló ismeretszerzéshez, kutatáshoz és gyűjtéshez,
- a tankönyvek anyaga megfelel az adott korosztály átlagos fejlettségi szintjének és teljesítőkétségének, tanári segítséggel az alapvető ismeretei minden tanuló számára elsajátíthatóvá válnak,
- követi a tudományág újabb eredményeit és módszereit (miközben szelektál a szaktudomány által évszázadokon át felhalmozott időben és térben, nemzetiségileg és társadalmilag bonyolultan rétegezett ismeretek között).

A tankönyveknek tehát érdemes lenne alkalmazkodniuk a tudás új típusú megközelítéséhez; a hangsúlyt a tanulás és tanulót központba állító szervezésre, a változatos és innovatív, támogató tanulási környezet megteremtésére kell helyezni. A tanulás során a tanulói gyakorlati tudásnak, mint rendszernek kell fejlődnie. A tankönyvek csak akkor tudnak igazán hozzájárulni ehhez, ha maguk is többet tartalmaznak a cselekedtetésre, a gondolkodásra, a problémamegoldásra és az alkotóképesség fejlesztésére inspiráló feladatokat.

JEGYZETEK

- [1] Valamely didaktikai rendszer korszerűségét talán azon mérhetjük le, hogy mennyire képes a normatív és a tapasztalati funkció egyensúlyának kialakítására. (A hazai didaktika mai fő vonulatában nem beszélhetünk ilyen egyensúlyról. A korábbi évtizedek normatív didaktikája után napjainkban erőteljesebbnek tűnik az empirikus irányzat, de igazából csak részterületeken, ami elbizonytalanodáshoz vezetett a szakirodalomban is.)
- In.: Dr. Angyal Ferenc: *Didactica minima*, PTE PMMFK, Pedagógia Tanszék, Budapest, 2001.
- [2] Kojanitz László: Tanuló- és tanulóközpontú tankönyvértékelés, In.: *Új Pedagógiai Szemle*, 2005. március, 67. o.
- [3] Báthory Zoltán: *Tanítás és tanulás*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1985. 12.o.
- [4] Gaskó Krisztina: A tanulási kompetenciák szerepe a tanulásfejlesztésben In.: *Iskolakultúra* 2009/2010. melléklete 9-10.o.
- [5] Heidi Hayes Jacobs (ed.): *Curriculum 21. Essential Education for a Changing World*. Alexandria, Virginia. 2010. ASCD. 7-60.o.
- [6] Vass Vilmos: Az attitűdök reneszánsza, In.: <http://vassvili.hu/doksi/Attitu->

- dok%20reneszansza.pdf (2011. 02.02.)
- [7] A szó munkafogalomként azokat a tantárgyakat jelzi, amelyek az iskolai hagyományok szerint fejlesztési feladataikban jellegzetesen több gyakorlati tevékenységet hordoznak. Valamint további terminológiai kutatások tárgya a szinonim „készségtárgy” fogalom is.
- [8] Az esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség feltételezi a helyi, a nemzeti, az európai és az egyetemes kulturális örökségnek, valamint az egyénnek, közösségeinek a világban elfoglalt helyének a tudatosítását, a főbb művészeti alkotások értő és beleérző ismeretét, a népszerű kortárs kultúra és kifejezőmódok vonatkozásában is. Idetartozik Európa (az európai országok, nemzetek és kisebbségek) kulturális és nyelvi sokféleségének a megőrzésére irányuló igénynek, a közízlés fejlődésének, valamint az esztétikum mindennapokban betöltött szerepének a megértése. Olyan képességek tartoznak ide, mint művészi önkifejezés, műalkotások és előadások elemzése, saját nézőpont összevetése mások véleményével, a kulturális tevékenységben rejlő gazdasági lehetőségek felismerése és kiaknázása. A pozitív attitűdök alapját a művészi kifejezés sokfélesége iránti nyitottság és az esztétikai érzék fejlesztésére való hajlandóság képezi. A nyitottság, az érdeklődés, a fogékonyság fejleszti a kreativitást és az arra való készséget, hogy a művészi önkifejezés és a kulturális életben való részvétel révén gazdagítsuk önismeretünket, emberi viszonyainkat, eligazodjunk a világban. In.: *Esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség, Művészetek 202/2007.* (VII. 31.) Korm. Rendelet, Nemzeti alaptanterv/Kulcskompetenciák
- [9] Évszázadok óta a legismertebb, mindmáig a legfontosabb, nyomtatott iskolai taneszköz, amely elsősorban a diákok tanulási tevékenységét hivatott segíteni. In.: *Pedagógiai Lexikon*, szerk.: Báthory Zoltán-Falus Iván, I. kötet, Keraban Kiadó, Bp., 1997. 461.o.
- [10] Jeismann, Karl-Ernst (1979) *Inernationaler Schulbuchforschung. Aufgaben und Probleme, 14.*
In.: Az összehasonlító tankönyvkutatás nemzetközi tapasztalatai, Fischerné D. Ágnes, 2000. *Educatio*, 9. 2000. 3. 92.o.
- [11] Kojanitz László: A tankönyvek minőségének megítélése In.: *Iskolakultúra 2007/6–7.*, 116.o.
- [12] Kojanitz László: A tankönyvek minőségének megítélése In.: *Iskolakultúra 2007/6–7.*, 117.o.
- [13] Chambliss, M.- Calfee, R. C. (1988): *Textbook for Learning.* Blackwell Pub-

lishers, Massachusetts 63-66. o.

- [14] Hon- és népismeret; „...a tanulók ismerjék népünk kulturális örökségének jellemző sajátosságait, nemzeti kultúránk nagy múltú értékeit. ...gyakorolják azokat az egyéni és közösségi tevékenységeket, amelyek az otthon, a lakóhely, a szülőföld, a haza és népei megismeréséhez, megbecsüléséhez, az ezekkel való azonosuláshoz vezetnek. Ismerjék meg a városi és a falusi élet hagyományait, jellegzetességeit. Fontos feladat a harmonikus kapcsolat elősegítése a természeti és a társadalmi környezettel, a nemzettudat megalapozása, a nemzeti önismeret, a hazaszeretet elmélyítése és ettől elválaszthatatlan módon a hazánkban és szomszédságunkban élő más népek, népcsoportok értékeinek, történelmének, hagyományainak megbecsülése. ...a szűkebb és tágabb környezet történelmi, kulturális és vallási emlékeinek, hagyományainak feltárására, ápolására, az ezekért végzett egyéni és közösségi tevékenységre ösztönzi.” Európai azonosságtudat-egyetemes kultúra „Európa a magyarság tágabb hazája... A tanulók ismerjék meg az egyetemes emberi civilizáció legjellemzőbb, legnagyobb hatású eredményeit. Váljanak nyitottá és megértővé a különböző szokások, életmódok, kultúrák,
- [15] Bánhegyi Ferenc: Hon- és népismeret, Apáczai Kiadó, 2002, 2009.
Makádi Mariann-Taraczközi Attila: *A Föld, amelyen élünk*, Mozaik Stúdió, Szeged, 2002.
Baranyai A.: Néprajz (2000), Népművészet (2002), *Hon és népismeret* (2002), Győri Vizuális Ped. Műhely, Palatia Kiadó
Baksa Brigitta: Élet a házban 5., Élet a faluban 6., *Hon- és népismeret atlasz*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2006.
Balázs Géza: *Hon és népismeret*, A magyar nép kultúrája, Magyar népcsoportok, hazai nemzetiségek, Pazu-Westermann Könyvkiadó, Celldömölk, 2006.
- [16] Edward de Bono: A kreatív elme. 62 gyakorlat a kreativitás növelésére. HVG Könyvek, Budapest. 2009., In.: Csapó Benő (2004): *Tudás és iskola*. Budapest, Műszaki Kiadó, 13.o.

IRODALOM

- Angyal Ferenc: *Didactica minima*, PTE PMMFK, Pedagógia Tanszék, Budapest, 2001.
Baksa Brigitta: Élet a házban 5., Élet a faluban 6., *Hon- és népismeret atlasz*, NTK., Budapest, 2006.

- Balázs Géza: *Hon és népismeret*, A magyar nép kultúrája, Magyar népcsoportok, hazai nemzetiségek, Pauz-Westermann Könyvkiadó, Celldömölk, 2006.
- Bánhegyi Ferenc: *Hon- és népismeret*, Apáczai Kiadó, 2002, 2009.
- Baranyai A.: Néprajz (2000), Népművészet (2002), Hon és népismeret (2002), Győri Vizuális Pedagógiai Műhely, Palatia Kiadó
- Báthory Zoltán: *Tanítás és tanulás*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1985.
- Chambliss, M.- Calfee, R. C. (1988): *Textbook for Learning*. Blackwell Publishers, Massachusetts
- Edward de Bono: *A kreatív elme. 62 gyakorlat a kreativitás növelésére*. HVG Könyvek, Budapest. 2009., In.: Csapó Benő (2004): Tudás és iskola. Budapest, Műszaki Kiadó, 13.o.
- Gaskó Krisztina: A tanulási kompetenciák szerepe a tanulásfejlesztésben In.: *Iskolakultúra* 2009/2010. melléklete
- Heidi Hayes Jacobs (ed.): *Curriculum 21. Essential Education for a Changing World*. Alexandria, Virginia. 2010. ASCD.
- Jeismann, Karl-Ernst (1979) *Inernationale Schulbuchforschung. Aufgaben und Probleme*, 14.
In.: Az összehasonlító tankönyvkutatás nemzetközi tapasztalatai, Fischerné D. Ágnes, 2000. *Educatio*, 9. 2000. 3.
- Kojanitz László: Tanuló- és tanulóközpontú tankönyvértékelés, In.: *Új Pedagógiai Szemle*, 2005.
- Kojanitz László: A tankönyvek minőségének megítélése In.: *Iskolakultúra* 2007/6–7.
- Makádi Mariann-Taraczközi Attila: *A Föld, amelyen élünk*, Mozaik Stúdió, Szeged, 2002.
- Pedagógiai Lexikon, szerk.: Báthory Zoltán-Falus Iván, I. kötet, Keraban Kiadó, Bp., 1997.
- Vass Vilmos: *Az attitűdök reneszánsza*, In.: <http://vassvili.hu/doksi/Attitudok%20reneszansza.pdf> (2011. 02.02.)
- 202/2007. (VII. 31.) Korm. Rendelet, Nemzeti alaptanterv/Kulcskompetenciák, Esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség/Művészetek